

Andrzej Chodubski

Szwecja jako przestrzeń napływu migrantów

Jedną z charakterystycznych cech politycznych Szwecji jest otwartość migracyjna ludności¹. Z jednej strony, od czasów średniowiecza jej mieszkańcy opuszczali kraj przenosząc się i osiedlając zwłaszcza w przestrzeni brytyjskiej, islandzkiej, a po odkryciu Ameryki na jej terytorium. Szczególny odpływ do USA nastąpił w XIX w., po 1880 r. opuszczała wtedy kraj głównie ludność wiejska, co było następstwem ujawniania się głębokiego kryzysu rolnego (konkurencja ze zbożem zagranicznym). Gospodarkę rolną przestawiono na hodowlę bydła. Charakterystycznym zjawiskiem stał się wtedy eksport surowego drewna i rud żelaza.

Z kolei napływ obcej ludności również ujawnia się w Szwecji od czasów średniowiecza. Byli to przede wszystkim Norwegowie, Duńczycy, Finowie, którzy przemieszczali się w tzw. przestrzeń skandynawskiej (nordyckiej) na mocy porozumień (unii) między funkcjonującymi tam podmiotami politycznymi, a w tym na mocy unii kalmarskiej z 1397 r. Istotną rolę w osiedlaniu się obcej ludności spełniały wyprawy zbrojnych wypraw morskich, tzw. skandynawskich wikingów morskich². Znaczący napływ obcokrajowców ujawnił się tam w XVII w., tj. w okresie pomyślności gospodarczej Szwecji, która utrzymywała ożywione stosunki handlowe z Anglią, Francją, Niderlandami, Niemcami, Polską i Rosją. Wtedy Szwecja ujawniła dążenie do uczynienia Morza Bałtyckiego przestrzenią wewnętrzną (*Dominium maris baltici*)³. W XIX w. wkraczanie Szwecji w przestrzeń stosunków kapitalistycznych było trudne ze względu na silne przywiązanie ludności do rolnictwa. Podejmowane próby przeprowadzenia reform spotykały się ze sprzeciwem szerokich kręgów społecznych. Ujawniający się kryzys spowodował masową emigrację ludności.

---

¹ B. Piotrowski, *Procesy i mechanizmy migracyjne w Skandynawii XIX i XX wieku. Próba rekapitulacji*, [w:] *Polacy w Skandynawii*, red. E. Olszewski, Lublin 1997, s. 15–36.

² A. Forte, *Państwa wikingów, podboje, władza, kultura wiek IX–XI*, Warszawa 2010.

³ A. Kersten, *Historia Szwecji*, Wrocław 1973.

Kolejne ogniwo zmian migracyjnych nastąpiło tam w czasie I wojny światowej, co wynikało z rzeczywistości, że kraj zachował w czasie jej trwania neutralność. Poszukiwali tam schronienia po I wojnie światowej uchodźcy z wielu państw europejskich, a w tym Polacy. Po niedługim jednak czasie opuszczali kraj, ze względu na trudne warunki życiowe, niskie zarobki, brak opieki zdrowotnej, trudności lokalowe. Szczególnie złożona sytuacja ujawniła się tam w latach 1929–1932, w okresie wielkiego kryzysu ekonomicznego.

Wyjątkowa sytuacja zaistniała w przestrzeni migracyjnej w czasie II wojny światowej⁴. Szwecja zachowała w latach 1939–1945 formalną naturalność. Stała się przestrzenią dla uchodźców z sąsiednich krajów. W latach 1943–1945 przybyło do niej 30 tys. obywateli krajów bałtyckich (tj. Estonii, Łotwy, Litwy), ok. 60 tys. Norwegów i Duńczyków. W 1945 r. przyjęto tam ok. 7 tys. byłych więźniów obozów koncentracyjnych w ramach akcji Szwedzkiego Czerwonego Krzyża, zorganizowanej przez hr. Folke Bernadette (1895–1948)⁵. W czasie II wojny światowej nastąpiło też duże przemieszczenie ludności w ramach zawieranych umów o pracę, tj. Szwecji, Danii, Norwegii, Finlandii i Islandii, a 1943 r. Szwecja zniosła obowiązek uzyskiwania pozwoleń na pracę dla obywateli tych państw. Uznano, że mogą oni swobodnie przenosić się z kraju do kraju i pracować w dowolnym miejscu. Spowodowało to duży napływ do Szwecji ludności fińskiej.

W czasie II wojny światowej przybywali też w przestrzeń państwa szwedzkiego uchodźcy niemal ze wszystkich krajów Europy. Znajdowali w niej pracę zarówno w przestrzeniach wiejskich, jak i sferze przemysłu i usług, co wiązało się z dużym odpływem na emigrację w latach 30. XX w. miejscowej ludności oraz dużym spadkiem przyrostu naturalnego.

W 1946 r. władze polityczne Szwecji podjęły decyzję o pozyskiwaniu robotników z krajów dotkniętych zniszczeniem wojennym, i w których nie znajdowali pełnego zatrudnienia. Podjęły też wtedy decyzję o wprowadzeniu zorganizowanych form rekrutacji robotników. Powołana została instytucja Państwowego Urzędu Imigracyjnego. Zgodnie z jej powołaniem udawali się przedstawiciele szwedzkich instytucji gospodarczych (przedsiębiorstw) do Niemiec, Austrii, Belgii, Włoch, Grecji, których zadaniem było pozyskiwanie w tych państwach młodych robotników do pracy. Akcja przyniosła oczekiwane założenia. W ślad za tym w latach 50. XX w. wprowadzono istotne zmiany w polityce społecznej, zachęcające cudzoziemców do podejmowania pracy w Szwecji. Przede wszystkim skrócono czas pracy, przedłużono płatne urlopy, poszerzono formy opieki społecznej i zdrowotnej, rozbudowywano sieć infrastruktury

⁴ A.N. Uggla, *Polacy w Szwecji w latach II wojny światowej*, Gdańsk 1996.

⁵ Z. Łakociński, *Folke Bernadette i akcja Czerwonego Krzyża*, „Przegląd Lekarski” 1968, nr 1.

społecznej (a w tym żłobków, przedszkoli, ośrodków opiekuńczych i wczesnoedukacyjnych). W tym też czasie ujawnił się odpływ ludności wiejskiej do miast. Wystąpiło wtedy wyludnienie się ośrodków wiejskich w północnej części kraju. Hodowcy reniferów stawali się robotnikami fabrycznymi. Następowaly głębokie zmiany w ich stylu życia codziennego. Na rzeczywistość tę istotny wpływ wywierali cudzoziemcy, a w tym praca w zakładach pracy, gdzie tworzyła się wielokulturowość. Do lat 70. XX w. państwo szwedzkie nie prowadziło jednak wyraźnej polityki na rzecz integracji cudzoziemców ze społeczeństwem szwedzkim. Złożoną rzeczywistość stanowiły procesy adaptacyjne. Cudzoziemcy napływający do Szwecji starali się funkcjonować w odrębnych enklawach etnicznych. Pozostawali ludźmi *obcymi* wśród *obcych*. Ich odrębność zawierała się w minimalizowaniu potrzeb bytowych oraz nieuczestnictwie w życiu społeczno-kulturowym. Nie ujawniali zainteresowania uczeniem się języka szwedzkiego, nawet w wymiarze podstawowej komunikacji społecznej. Nierzadko ujawniali postawy doraźnego funkcjonowania w szwedzkiej przestrzeni kulturowo-cywilizacyjnej. Deklarowali gotowość przeniesienia się do USA, Kanady oraz niektórych państw Europy Zachodniej⁶.

Wtedy cudzoziemcy wyraźnie wyróżniali się pochodzeniem przestrzennym, tj. wywodzący się z Europy Zachodniej, krajów tzw. bloku socjalistycznego, Afryki, Azji, Ameryki Łacińskiej. Istotną płaszczyzną w podziałach było osiedlanie się w odrębnych enklawach i prowadzenie w nich *zamkniętego* modelu życia (zwłaszcza społeczności islamskie). Przedstawiciele państw zachodnioeuropejskich ujawnili dbałość o przestrzeganie ładu prawnego, w miejscach osiedlenia się, zaś obywatele z przestrzeni pozaeuropejskiej starali się funkcjonować w porządku ich dawnej tradycji kulturowej, a w tym w istotnym stopniu definiowanej przez religię. Przedstawiciele państw Europy Środkowej i Wschodniej ujawniali dążenia do zdobywania w krótkim czasie zadawalającego poziomu życia bytowego, co nierzadko urzeczywistniali w przestrzeni patologii społecznej. Powszechnie zauważa się przy tym, że człowiek pozbawiony dawnego domu, nieważne jakim on by nie był, bez rodziny i przyjaciół prowadzi do degradacji osobowości⁷.

W sytuacji ujawnienia się dużych fal napływu imigrantów zaczęła rosnać świadomość społeczna, dostrzeżono potrzebę wzmacniania ich integracji w miejscach osiedlania. Problem stał się przedmiotem dysput medialnych. Wskazywano na potrzebę wyraźnego zdefiniowania polityki migracyjnej. Czytelne stało się stanowisko polityczne, że należy zagwarantować cudzoziemcom te same prawa i obowiązki, jakie mają Szwedzi. Ujawniło się wtedy wyraźne stanowisko związków zawodowych, które

⁶ Szwecja – kraj i ludzie. Informacja dla imigrantów, Państwowy Urząd Imigracyjny, Norrköping 1982, s. 49–50.

⁷ E. Wiśniewski, *Magelungsgatan 81*, Stockholm 1994, s. 53.

opowiedziały się za potrzebą kontrolowanego napływu cudzoziemców, jako że niekontrolowanych ich napływ generuje chaos społeczny, a też nasilanie się zjawisk patologii społecznej, wynikającej z niezaspokajania potrzeb bytowych. W 1967 r., w obliczu pogorszenia się sytuacji gospodarczej kraju, podjęto pierwsze zdecydowane ograniczenie w zakresie przyjmowania cudzoziemców, m.in. zobowiązano ich do zapewnienia sobie przed przybyciem do Szwecji możliwości pracy i mieszkania, tj. określono wymóg uzyskania zezwolenia na podjęcie pracy. Ograniczenie to nie odnosiło się do obywateli przestrzeni nordyckiej. Następstwem tej decyzji stało się przemieszczenie na terytorium szwedzkie ok. 100 tys. Finów. Kryzys ujawniający się na początku lat 70. XX w. ujawnił zjawisko bezrobocia. Imigranci z krajów pozanordyckich nie mogli uzyskać zezwolenia na podjęcie pracy. Bezrobocie dotknęło młodzież cudzoziemską, która w tej sytuacji podejmowała decyzje o opuszczeniu Szwecji.

Szczególne było położenie osób, które osiedliły się w Szwecji jako uchodźcy polityczni i uciekinierzy. Pozostawali oni pod opieką komisarza ONZ do spraw uchodźców. Szwecja zgodnie z konwencją genewską (z 1951 r.) zobowiązana była ich przyjmować i gwarantować status uchodźcy. W ramach tego porozumienia rocznie przyjmowała 1250 osób, którzy przebywali wcześniej w obozach dla uchodźców na całym świecie. Wśród nich kierowano duże grupy uchodźców z Ameryki Łacińskiej (zwłaszcza z Argentyny, Boliwii, Chile, Ekwadoru). Wśród uchodźców szczególną grupę stanowili uchodźcy chińscy z Wietnamu. W czasie wojny w Wietnamie na łodziach wpłynęło z tej przestrzeni ok. 2500 uchodźców, zwykło się ich określać mianem „uchodźców na łodziach”. Uzyskali oni status azylantów. Spotkali się z życzliwym przyjęciem społeczeństwa szwedzkiego. Po kilkumiesięcznym pobycie w obozach dla uchodźców umożliwiono im podejmowanie pracy zgodnie z posiadanymi umiejętnościami, kwalifikacjami do pracy zawodowej. Otoczeni zostali szerokim zakresem państwowej opieki społecznej. Mimo zachowywania przywiązania do swej odrębności kulturowej dobrze adoptowali i integrowali się w społeczności szwedzkiej. Ujawniło się to m.in. w zawieraniu mieszanych związków małżeńskich (chińsko-szwedzkich).

Od lat 60. XX w. ujawnił się napływ do Szwecji członków rodzin imigrantów (cudzoziemców). Ze strony czynników politycznych była wobec nich duża życzliwość. Wynikała ona przede wszystkim z niskiego przyrostu naturalnego Szwedów oraz przedstawicieli krajów nordyckich oraz zachodnioeuropejskich.

W obrazie życia społecznego widoczna stała się obecność dużych rodzin muzułmańskich. Wśród nich zaznaczała się zwłaszcza obecność Kurdów, Syryjczyków, Jemeńczyków, Turków. Społeczności te nie ujawniły zainteresowania integracją ze społecznością skandynawską. Dawały wyraz pielęgnowaniu swej odrębności w ubiorach, przestrzeganiu hierarchii w życiu rodzinnym, przestrzeni kulinarnej, odrębności religijnej.

W 1975 r. parlament szwedzki (*Riksdag*) podjął decyzję o polityce migracyjnej, zgodnie z którą uznawano imigrantów za obywateli zrównanymi ze Szwedami w zakresie gwarancji prawnych, a w tym warunków życia i pracy. Pozostawiono imigrantom przestrzeń decydowania o tym czy chcą zachowywać własne tradycje kulturalne. Określano, że stosunki między Szwedami i imigrantami powinny kształtować się na zasadzie wzajemnej tolerancji i poszanowania swoich odrębności. Nadto w celu realizacji tych wyzwań wprowadzono bezpłatną naukę języka szwedzkiego, naukę języka ojczystego. Gwarantowano im prawo do korzystania z pomocy tłumacza.

Nauczanie języka szwedzkiego rozpoczynano w obozach przejściowych dla uchodźców, co miało na celu ułatwianie szkoleń przygotowujących do podjęcia pracy zawodowej. Przy tym jako istotne wyzwanie określono prowadzenie akcji uświadamiającej o korzyściach płynących z osvajania języka szwedzkiego przez imigrantów. Język ojczysty gwarantowano w edukacji w odniesieniu do dzieci cudzoziemskich. Państwo szwedzkie ponosiło koszty utrzymywania nauczycieli języków ojczystych. Prawo do korzystania z pomocy tłumacza określono w rzeczywistości życia administracyjnego (w urzędach). Określono przy tym, że tłumaczami mogą być osoby legitymujące się właściwymi kwalifikacjami.

W procesie adaptacyjnym i integracyjnym imigrantów istotną wagę przywiązano do wydawania dla nich specjalistycznych pism (gazet). Wśród nich duży zasięg miała gazeta „Nowiny” (wydawana w różnych językach), w tym w polskim. W pismach tych obok podstawowych informacji o kraju osiedlenia istotnych z punktu widzenia życia migracyjnego, dostarczono podstawowe informacje o krajach wychodźczych imigrantów.

Wieloetniczność oraz kształtowanie stosunków kulturowo-cywilizacyjnych rodzą nierzadko sytuacje konfliktowe, m.in. w przestrzeni zatrudnienia. Nierzadko uznaje się, że imigranci wypierają na rynku pracy, zwłaszcza przestrzeni pracy fizycznej miejscową ludność. Imigranci podejmują pracę na warunkach niższego uposażenia. Rzeczywistość ta spowodowała wypracowanie norm prawnych zapewniających imigrantom (cudzoziemcom) ochronę przed dyskryminacją.

Szczególną instytucją w kształtowaniu polityki migracyjnej jest Państwowy Urząd Migracyjny, którego powołaniem poza *stricte* zadaniami administracyjnymi jest rozpoznawanie położenia kulturowo-cywilizacyjnego imigrantów w Szwecji oraz podejmowanie działań zmierzających do poprawy jego stanu. Ważne jego zadanie sprowadza się do przestrzeni propagandowo-informacyjnej, a w tym do informowania społeczeństwa szwedzkiego o kondycji społecznej imigrantów jako całości i w poszczególnych grupach etnicznych. Urząd dysponuje środkami finansowymi, przyznanymi przez państwo na rzecz integracji imigrantów w organizacjach w życiu społeczno-kulturalnym. Urząd pełni funkcję koordynatora różnych inicjatyw na rzecz ułatwia-

nia imigrantom i ich rodzinom integracji w rzeczywistości kraju osiedlenia. Zezwolenia na pobyt stały zwykle otrzymują imigranci po rocznym pobycie w Szwecji. W specyficznej sytuacji są osoby ubiegające się o azyl polityczny. Władze (Urząd imigracyjny) stara się wnikliwie ustalać przyczyny ubiegania się o azyl. W sytuacji negatywnej decyzji cudzoziemiec musi opuścić Szwecję.

W obrazie życia kulturowego ujawniają swoją obecność niemal wszystkie narodości Europy oraz liczni z innych państw świata. Wywodzą się z różnych środowisk, dzielą ich tradycje kulturowe, poglądy polityczne, pochodzenie społeczne, sytuacja materialna. Łączy ich wspólne położenie kulturowo-cywilizacyjne, tj. że są cudzoziemcami w Szwecji i doświadczają losu imigrantów.

Imigranci powszechnie podkreślają duży dystans do siebie ze strony społeczeństwa szwedzkiego, które postrzegają jako ludzi *o twarzach bez wyrazu*, obojętnych, nieśmiałych i unikających kontaktów z obcymi. Zauważają, że Szwedzi mało uśmiechają się, aczkolwiek podziwiają ludzi, którzy uśmiechają się i wewnątrznie odwzajemniają ten uśmiech⁸. Cechę tę objaśnia się zwykle chłopskim rodowodem Szwedów. Zamieszkiwali oni w rozproszeniu przestrzennym. Ich kontakty społeczne były bardzo ograniczone, a ujawniali zorientowanie na funkcjonowanie w świecie natury, przyrody i rozpoznawanie jej tajników. W sytuacji przeniesienia się do miast i podejmowania pracy w przemyśle, usługach zachowują dystans do obcych, ujawniają postawy wewnętrznej zamkniętości. Nawet w życiu rekreacyjno-wypoczynkowym ujawniają postawy izolacji w życiu towarzyskim. Cechują ich postawy i zachowania indywidualistów. Niekiedy wskazuje się, że postawy ich wynikają z warunków klimatycznych, a w tym długotrwałych zim i stosunkowo krótkiego lata⁹. Wskazuje się na specyfikę temperamentu *ludzi północy*. Są oni poważni i milczący; wydaje się, że zagłębieni w swoich sprawach. Charakterystyczna jest głęboka anonimowość życia, np. sąsiedzi mieszkający przez długie lata w tych samych domach i klatkach schodowych nie ujawniają relacji identyfikacyjnych z otaczającym ich środowiskiem. Starają się świadomie nie zauważać odmienności kulturowej cudzoziemców (imigrantów). Aczkolwiek zauważa się, że ci sami ludzie ujawniają inne postawy poza granicami kraju. Starają się nawiązywać kontakty z cudzoziemcami, ujawniają gotowość udzielania pomocy, gdy zachodzi potrzeba¹⁰.

W wymiarze promocyjnym Szwecja jest państwem idealizowanym w zakresie urzeczywistniania ideałów demokracji, a w tym szczególnie przyjaznym wobec imigrantów. Demokracja gwarantuje obywatelom wolność słowa i dźwięku, prawo krytyki rządu oraz organów politycznych. Konstytucja Szwecji stanowi, że powszechnym obowiąz-

⁸ Szwecja – kraj i ludzie..., s. 12.

⁹ S. Frątczak, *Współczesna Skandynawia*, Warszawa 1974, s. 7.

¹⁰ M. Kowalik, *Sztokholmskie ABC*, Warszawa 1968, s. 77–79.

kiem rządu jest zapewnienie regulacji prawa do pracy, mieszkania i wykształcenia oraz prowadzenia działalności mającej na celu opiekę, bezpieczeństwo socjalne oraz właściwe stosunki międzyludzkie. Stanowi, że popierać należy warunki dla zachowania oraz rozwoju własnego życia kulturalnego i społecznego mniejszości etnicznych, językowych i religijnych (ustawa 1976:871)¹¹. Stanowi nadto (§ 20), że cudzoziemiec zrównany jest z obywatelem szwedzkim: 1. w ochronie przed przymusem uczestnictwa w zgromadzeniach, mających na celu kształtowanie opinii i w demonstracjach oraz przed przymusem przynależności do związku wyznaniowego lub innego stowarzyszenia, 2. w ochronie przed naruszeniem jego osobowości przy użyciu elektronicznej techniki obliczeniowej (...) 7. w ochronie przed pokrzywdzeniem z powodu rasy, koloru skóry lub pochodzenia etnicznego bądź z powodu płci (...) o ile nic innego nie wpływa z przepisów ustaw, cudzoziemiec jest również zrównany z obywatelem szwedzkim: 1. w wolności wypowiedzi, informacji zgromadzeń, demonstracji, zrzeszania się wyzwania, 2. w ochronie przed przymusem ujawniania swoich poglądów (...).

Imigranci w Szwecji przez ok. 40 lat (po II wojnie światowej) obok wyzwań integracyjnych w miejscach osiedlenia zachęcani byli do pielęgnowania swej odrębności tożsamościowej. Starano się to realizować przez formy instytucjonalne, które ujawniły się na początku XX w. w rzeczywistości diasporalnej¹². Główne ogniwa tego porządku zawierały się w: 1. Tworzeniu struktur instytucjonalnych (organizacji etnicznych, związków, towarzystw życia kulturowego, samopomocowych, dobroczynnych); 2. Wyłanianiu liderów w środowisku mniejszościowych jako animatorów życia wewnątrz wspólnotowego jak i reprezentantów w relacjach z władzami politycznymi; 3. Ugruntowywaniu siły społecznej instytucji wyznaniowych i religijnych. Instytucje te są istotne w procesach adaptacyjnych i integracyjnych imigrantów w nowych miejscach osiedlenia; 4. Tworzeniu instytucji edukacyjnych, a w tym w zakresie nauczania języka ojczystego, historii i kultury krajów wychodźstwa. Ważną rolę w tym względzie wyznacza się mediom. Za ich pośrednictwem (prasy, radia, telewizji) kształtowanie przywiązania do pielęgnowania odrębności etnicznej. Ważną rolę w tym względzie pełnią ogniwa dziedzictwa przeszłości, stanowiące chlubę narodów i państw, a w tym zasługi tzw. wybitnych osobowości (jednostek); 5. Tworzenie ogniw powiązań z krajami wychodźstwa. Ujawnianie zainteresowania łączeniem rodzin, udzielaniem pomocy materialno-bytowej. Rzeczywistość ta charakterystyczna była do lat 80. XX w. W sytuacji kształtowania się cywilizacji informacyjnej siła tych ogniw integracji imi-

¹¹ *Konstytucja Szwecji*, Warszawa 1991, s. 7–8.

¹² A. Chodubski, *Idea i praktyka w europejskiej rzeczywistości migracyjnej po 1989 r.*, [w:] *Dwie dekady transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej 1989–2009*, red. A. Stępień-Kuczyńska, M. Potz, M. Słowikowski, Toruń 2011, s. 307–322.

grantów zaczęła słabnąć. Wynika to przede wszystkim z postępu naukowo-technicznego, a w tym zwłaszcza tworzenia się informatyzacji życia kulturowo-cywilizacyjnego. Ważną przestrzeń w tym względzie pełni przepływ informacji, a w tym między emigrantami i ich krajami wychodźstwa, jak też w kontaktach wewnątrzemigracyjnych danych wspólnot narodowościowych.

W kształtującej się rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej ulega radykalnej zmianie przestrzeń pracy. Automatyzacja, robotyzacja wypiera tradycyjne zatrudnienie w sferze rolnictwa, przemysłu. Odchodzi się od tradycyjnych form pracy, ujawniają się inne oczekiwania profesjonalne. W tej sytuacji musi następować przekwalifikowanie w zakresie pracy. Zmiany te generują zjawiska bezrobocia, które w istotnej mierze dotyka imigrantów, co w konsekwencji powoduje obniżaniem ich poziomu życia bytowego. Poszukują wtedy wsparcia w organizacjach imigracyjnych i mniejszościowych¹³. Szczególnie nośne stały się na początku lat 80. XX w. np. Krajowy Związek Greków, Krajowy Związek Turków, Krajowy Związek Syriaków, Krajowy Związek Chorwatów, Krajowy Związek Kurdów, Krajowy Związek Afrykańczyków, Nordycka Rada Cyganów, Krajowy Związek Jugosłowian. Szacuje się, że utworzono ok. 1 tys. struktur imigracyjnych. Różna była siła organizacyjna, aczkolwiek sprzyjała integracji poszczególnych grup etnicznych, niekiedy miały one wpływ spotkań towarzyskich. Ich tworzeniu sprzyjały szwedzkie czynniki polityczne. Uczestniczyli ich członkowie w działalności społeczno-kulturalnej grup imigracyjnych, subsydiowały organizację życia kulturalnego.

W życiu kulturowym imigrantów w Szwecji zderzają się tradycyjne wzory wychowania życia domowego i publicznego. Inne wzorce przekazują rodzice oraz inne obowiązują w życiu publicznym. Ta dwoistość ich urzeczywistniania nierzadko rodzi *rozdarcie* wewnętrzne młodych imigrantów. W społeczeństwie szwedzkim przygotowuje się młode pokolenie do samodzielności. Decydowania o swoich sprawach uczą się już w przedszkolach. Uczone są też poszanowania dla różnorodności postaw, zachowań. Dzieci wcześniej opuszczają domy rodzinne. Wzory zachowań społecznych w istotnej mierze czerpią z mediów, co jest konsekwencją kształtowania się tzw. kultury obrazkowej. W życiu rodzinnym charakterystyczne są tzw. wolne związki. W istotnej mierze obserwuje się je w przestrzeni związków imigrantów zamieszkujących z Szwedkami i wychowujących wspólne dzieci¹⁴. Przepisy prawne w Szwecji gwarantują tym dzieciom te same prawo, co urodzonym w małżeństwach. W polityce spo-

¹³ A. Chodubski, *Nowy dyskurs o mniejszościach i imigrantach*, [w:] *Uchodźcy. Nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. Pływaczewski, M. Ilnicki, Olsztyn 2015, s. 8–19.

¹⁴ A. Frączek, *Stosunki polsko-szwedzkie a wektory współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, Toruń 2013.

łecznej dużą wagę przywiązuje się do udzielania pomocy samotnie wychowującym dzieci matkom i ojcom. Uzyskują oni pomoc finansową i materialną od państwa szwedzkiego.

W przestrzeni tworzenia się rodzin mieszanych specyficzne ogniwo ujawniło się w stosunkach polsko-szwedzkich¹⁵. Szacuje się, że w latach 60. i 70. XX w. ok. 25 tys. Polek wstąpiło w związki małżeńskie z obywatelami Szwecji. Istotną przesłanką w tym względzie było postrzeganie Szwecji jako *państwa dobrobytu*¹⁶, mającego rozbudowaną politykę społeczną. W praktyce kulturowej związki te okazały się nietrwałe. Ujawniły się duże różnice w codziennym życiu bytowym. Polki nie były w stanie akceptować narzuconego im szwedzkiego porządku kulturowego. Sprzeczności ujawniły się w modelu życia społecznego. Polki, zwykle starannie wykształcone, nie godziły się na tzw. *zamknięty styl życia domowego*. Ich mężami zostawali zwykle mężczyźni w średnim wieku, ustabilizowani materialnie, a w tym bytowo. Polki nie mogły w pełni akceptować narzuconego im modelu życia rodzinnego. Mimo gwarantowanego prawnie równouprawnienia kobiet i mężczyzn, w życiu rodzinnym zdecydowanie patriarchalną pozycję zajmował mężczyzna. Polki w związkach tych zwykle trwały do trzech lat. Wobec łatwości uzyskania rozwodu mogły go otrzymać na wniosek jednego z małżonków, wskazują jako przyczynę rozpadu małżeństwa niezgodność charakterów. Zdecydowana większość Polek po uzyskaniu rozwodu opuszczała Szwecję, kierując się do USA, Kanady, krajów zachodnioeuropejskich. Część jednak pozostawała w Szwecji, zwłaszcza w sytuacji posiadania dzieci. Opieka socjalna i pomoc państwa pozwalała im funkcjonować w satysfakcjonującej sytuacji bytowej. Pozostając w szwedzkiej przestrzeni kulturowej uczyły się języka szwedzkiego. Po jego opanowaniu podejmowały pracę zawodową, która zwykle była ich realizacją, potrzebą uznania. W pracy powszechnie zdobywały szacunek i uznanie.

W przestrzeni kulturowej Szwecji generalnie spotykali się Polacy z przychylnością, akceptacją. Z krajem tym łączącą Polskę tysiącletnie ogniwa wzajemnego współżycia kulturowo-cywilizacyjnego¹⁷. Są one przedmiotem wielu analiz poznawczych zarówno prowadzonych przez badaczy polskich, jak i w krajach skandynawskich¹⁸.

¹⁵ A. Frączek, *Polonia w Szwecji, Stymulatory migracyjno-polonijne w funkcjonowaniu polsko-szwedzkich małżeństw mieszanych*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2012, nr 10, s. 349–381.

¹⁶ W. Lamentowicz, *Szwedzkie „państwo dobrobytu”. Ideał i rzeczywistość*, Warszawa 1974.

¹⁷ K. Ślaski, *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977; *Szwecja – Polska we współczesnej Europie*, red. R. Czarny i in., Warszawa 2001.

¹⁸ A. Chodubski, E. Olszewski, *Stan badań nad zbiorowościami polonijnymi w Skandynawii*, [w:] *Polacy w Skandynawii...*, s. 413–427.

Nowa rzeczywistość migracyjna ujawnia się współcześnie w procesach globalizacji oraz integracji europejskiej¹⁹. W sytuacji uznawania emigracji za wartość cywilizacyjną obserwuje się natężanie się ruchów migracyjnych ludności. Charakterystyczny jest nawet *exodus* przemieszczania się ludności z państw Azji, Afryki w przestrzeń krajów uznawanych za wysoko rozwinięte, określane mianem bogatych. Zauważa się nawet, że imigranci oblegają twierdzę Europa. W 2015 r. według Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) większość imigrantów stanowią uchodźcy z Syrii, Iranu, Erytrei, Somalii, opuszczający swe kraje przed wojną i prześladowaniem. Liczni z nich z nich kierują się w przestrzeń skandynawską, głównie przekraczając nielegalne granice państw. Państwa europejskie deklarują gotowość przyjęcia kilku dziesięciu tysięcy uchodźców, aczkolwiek próbują tworzyć kryteria zaporowe ich masowemu napływowi.

W ostatnich dziesięcioleciach Szwecja wyraziła gotowość przyjmowania uchodźców z przestrzeni kryzysowych, m.in. objętych wojnami. Wśród uchodźców tych wyraźnie zaznaczyli swą obecność obywatele Kosowa (ok. 7 tys.) oraz przedstawiciele narodów b. Jugosławii i Turcy. Szwecja ujawnia też gotowość przyjmowania imigrantów – kobiet, które doświadczyły w swym życiu przemocy. Wśród nich są przede wszystkim muzułmanki. Przybywają one często z licznymi dziećmi. Obserwuje się, że obecnie ok. 40% narodzonych dzieci pochodzi z rodzin imigrantów. Osiedlają się oni przede wszystkim w dużych ośrodkach miejskich, co wynika głównie z ich wieloetniczności i wielokulturowości. Tworzą w nich enklawy narodowościowo-etniczne²⁰. Życie emigrantów w enklawach generuje zachowania gettowe. Wyizolowują się z życia kulturowego kraju i miejsca osiedlenia a ujawniają wielką zamkniętość wewnątrz-etniczną, nie chcą oswajać języka szwedzkiego. W szczególnej przestrzeni enklawowej funkcjonują Chińczycy, Koreańczycy, Wietnamczycy. Poza enklawowym systemem funkcjonują przedstawiciele tych narodów, którzy założyli rodziny mieszane. Są to najczęściej ludzie starannie wykształceni (lekarze, nauczyciele akademicy). Przedstawiciele społeczności enklawowej pracują zwykle w sferze usług (gastronomii, handlu, produkcji towarów spożywczych).

W ostatnich latach obniżający się poziom życia, spowodowany odchodzeniem od tradycyjnych form życia gospodarczego (rolnictwa, przemysłu), generuje zjawisko bezrobocia, następstwem czego staje się niezaspokajanie wielu potrzeb, co prowadzi do napięć społecznych. Czytelne staje się nieakceptowanie napływu imigrantów. Wy-

¹⁹ A. Chodubski, *Możliwości i bariery imigracyjne w Europie*, [w:] *Wokół problematyki migracyjnej. Kultura przyjęcia*, red. J. Balicki i M. Chamarczuk, Warszawa 2013, s. 27–40.

²⁰ M. Skoczek, *Imigranci w społeczeństwach przyjmujących: izolacja i marginalizacja*, [w:] *Imigranci i społeczeństwa przyjmujące. Migracja i społeczeństwo*, red. J.E. Zamojski, Warszawa 2000, s. 7–13.

razem czego są nawet działania ekstremistyczne – podpalanie domów azylantów, głoszenie rasistowskich hasel.

Imigranci z krajów sąsiednich, a w tym Norwegowie, Finowie, przedstawiciele państw zachodnioeuropejskich ujawniają również niezadowolenie z dokonujących się przemian, zwłaszcza sytuujący się w wieku średnim i starszym. Przy tym zauważa się wydłużanie się życia. Ujawnia się niezaspokajanie wielu potrzeb ludzi wymagających stałej opieki społecznej i pomocy, np. imigranci przebywający w domach opieki i szpitalach nie mają gwarantowanej komunikacji w ich językach ojczystych.

Napływ imigrantów różnych wyznań ujawnia potrzebę zmian organizacyjnych. Skupiska etniczne dążą do tworzenia świątyń, zgodnych z ich zasadami religijnymi wyniesionymi z krajów pochodzenia (ojczyzn). W obrazie wyznaniowości pierwszoplanową rolę pełni jednak Kościół szwedzki, z którym związane jest ok. 80% mieszkańców kraju. Zajmuje się on obok działalności *stricte* religijnej, ewidencją ludności, opieką nad cmentarzami. W przestrzeni wyznaniowej zaznacza się też obecność Kościołów: rzymskokatolickiego, prawosławnego, żydowskich gmin wyznaniowych, muzułmanów oraz innych grup wyznaniowych. Opiekę duszpasterską nad Polakami pełni Polska Misja Katolicka w Szwecji²¹. Związani są z nią Cyganie polscy, którzy przenieśli się tam z ziem polskich, głównie w latach 60. XX w. w sytuacji zmuszenia ich do rezygnacji z tradycyjnego życia koczowniczego na rzecz stałego osiedlania się oraz podejmowania stałej pracy zawodowej.

W refleksji uogólniającej można twierdzić, że: 1. Szwecja od czasu II wojny światowej jest państwem przychylnym napływowi imigrantów; 2. Wypracowano w niej politykę imigracyjną, która ujawnia otwartość na zmiany w rzeczywistości poszerzania się ruchów migracyjnych ludności świata; 3. Ważną przyczyną napływu imigrantów do Szwecji było sytuowanie się jej w środowisku międzynarodowym jako „państwa dobrobytu”; 4. W życiu imigracyjnym Szwecji wyraźnie zaznaczyli swą obecność Polacy. W latach 60 i 70. XX w. ujawniła się tam imigracja Polek zwana matrymonialną; 5. Oblicze imigracji w Szwecji zmienia się współcześnie pod wpływem procesów globalizacyjnych generowanych przez postęp naukowo-techniczny, międzynarodowe rozwiązania prawne (prawa człowieka), nowoczesną edukację zorientowaną na budzenie świadomości przemian cywilizacyjnych.

---

²¹ M. Chamarczuk, *Wybrane aspekty społeczno-duszpasterskiej działalności Polskiej Misji Katolickiej w Szwecji*, [w:] *Wokół problematyki migracyjnej...*, s. 288–310.

Streszczenie

W opracowaniu wskazuje się, Szwecja od czasu II wojny światowej jest państwem przychylnym napływowi imigrantów. Wypracowano w niej politykę imigracyjną, która ujawnia otwartość na zmiany w rzeczywistości poszerzania się ruchów migracyjnych ludności świata. Ważną przyczyną napływu migrantów do Szwecji było sytuowanie się jej w środowisku międzynarodowym jako „państwa dobrobytu”. W życiu imigracyjnym Szwecji wyraźnie zaznaczyli swą obecność Polacy. W latach 60. i 70. XX w. ujawniła się tam imigracja Polek zwana matrymonialną. Oblicze imigracji w Szwecji zmienia się współcześnie pod wpływem procesów globalizacyjnych generowanych przez postęp naukowo-techniczny, międzynarodowe rozwiązania prawne (prawa człowieka), nowoczesną edukację zorientowaną na budzenie świadomości przemian cywilizacyjnych.

Słowa kluczowe: Szwecja, imigracja, przemiany kulturowo-cywilizacyjne, uchodźcy, polityka społeczna

Bibliografia

Chamarczuk M., *Wybrane aspekty społeczno-duszpasterskiej działalności Polskiej Misji Katolickiej w Szwecji*, [w:] *Wokół problematyki migracyjnej. Kultura przyjęcia*, red. J. Balicki, M. Chamarczuk, Warszawa 2013.

Chodubski A., *Idea i praktyka w europejskiej rzeczywistości migracyjnej po 1989 r.*, [w:] *Dwie dekady transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej 1989–2009*, red. A. Stępień-Kuczyńska, M. Potz, M. Słowikowski, Toruń 2011.

Chodubski A., *Możliwości i bariery imigracyjne w Europie*, [w:] *Wokół problematyki migracyjnej. Kultura przyjęcia*, red. J. Balicki i M. Chamarczuk, Warszawa 2013.

Chodubski A., *Nowy dyskurs o mniejszościach i imigrantach*, [w:] *Uchodźcy. Nowe wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego na tle standardów praw człowieka*, red. W. Pływaczewski, M. Ilnicki, Olsztyn 2015.

Chodubski A., Olszewski E., *Stan badań nad zbiorowościami polonijnymi w Skandynawii*, [w:] *Polacy w Skandynawii*, red. E. Olszewski, Lublin 1997.

Forte A., *Państwa wikingów, podboje, władza, kultura wiek IX–XI*, Warszawa 2010.

Frączek A., *Polonia w Szwecji. Stymulatory migracyjno-polonijne w funkcjonowaniu polsko-szwedzkich małżeństw mieszanych*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2012, nr 10.

Frączek A., *Stosunki polsko-szwedzkie a wektory współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, Toruń 2013.

Frączak S., *Współczesna Skandynawia*, Warszawa 1974.

Kersten A., *Historia Szwecji*, Wrocław 1973.

Konstytucja Szwecji, Warszawa 1991.

Kowalik M., *Sztokholmskie ABC*, Warszawa 1968.

Lamentowicz W., *Szwedzkie „państwo dobrobytu”. Ideal i rzeczywistość*, Warszawa 1974.

Łakociński Z., *Folke Bernadette i akcja Czerwonego Krzyża*, „Przegląd Lekarski” 1968, nr 1.

Piotrowski B., *Procesy i mechanizmy migracyjne w Skandynawii XIX i XX wieku. Próba rekapitulacji*, [w:] *Polacy w Skandynawii*, red. E. Olszewski, Lublin 1997,

Skoczek M., *Imigranci w społeczeństwach przyjmujących: izolacja i marginalizacja*, [w:] *Imigranci i społeczeństwa przyjmujące. Migracja i społeczeństwo*, red. J.E. Zamojski, Warszawa 2000.

Ślaski K., *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977.

Szwecja – kraj i ludzie. Informacja dla imigrantów, Państwowy Urząd Imigracyjny, Norrköping 1982.

Szwecja – Polska we współczesnej Europie, red. M.R. Czarny i in., Warszawa 2001.

Uggla A.N., *Polacy w Szwecji w latach II wojny światowej*, Gdańsk 1996.

E. Wiśniewski, *Magelungsgatan 81*, Stockholm 1994.